

Et Orfejdebrev fra Ribe 1530.

Meddelt af Ewald Tang Kristensen i Mølholm v. Vejle.

ORFEJDEBREVE, skrevne paa Pergament, er ikke helt almindelige, saadan som Skøder og Lavhævder, og derfor har jeg ment, at nedenstaaende Afskrift af et saadant Brev fortjener at blive trykt. I O. Niensens Bog „Gamle jyske Tingsvidner“ findes S. 99—100 aftrykt et lignende Brev fra *Brusk* Herred. I hine urolige Tider, da Manddrab om ikke just hørte til Dagens Orden, saa dog var ret almindelige, blev der vel af og til udstedt slige Breve, men de fleste er sagtens gaaede tabt.

J. Kinch har i sin Beskrivelse af Ribe By en hel Del Eksempler paa Manddrab, som blev begaaede der i Byen i Slutningen af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, og han siger udtrykkelig, at der maaske ikke var mange Steder i Landet, hvor denne Tilbøjelighed ytrede sig stærkere end i Ribe. Han anfører saaledes Anders Sørensen Klyn og hans Slægt som mærkelige Eksempler paa den Voldsomhed og Tilbøjelighed til Blodsudgydelse, som i den Tid herskede. Anders Klyn blev 1598 i sin Svigersøns, Bi-

skop Hegelunds Gaard dødelig saaret af selve Herredsfogden i Gjørding Herred, Søren Bramming. Der blev selvfølgelig optaget Forhør, og da begge Parter havde gode Talsmænd, mægledes der til Forlig med Anders Klyns Arvinger, hvilket ogsaa kom i Stand omsider. Derefter skulde de saa give Søren Bramming Fred for videre Tiltale og lade den lyse til Tinge. Dette Dokument er det da, vi kalder et Orfejdebrev.

Orfejde betyder altsaa Fred efter Fejde, og Orfejdebrev forklares i G. L. Badens Dansk-juridisk Ordbog som et Forsoningsbrev, som den dræbtes Slægt udstedte til Drabsmanden, naar han om Boden for Drabet var med hins Frænder bleven forenet.

At et saadant Forlig ikke kom i Stand paa helt billige Vilkaar, er en Selvfølge. I dette Tilfælde skulde Drabsmanden give 400 gode Daler, hvis Renter skulde anvendes til fattige Folk i Ribe, og det kongelige Benaadningsbrev af 1604 bestemte, at de 400 Rdl. skulde komme fattige Disciple i Ribe til Gode.

1576 maatte en Skomager i samme By give Slætningene af en Mand, som han havde dræbt, 120 Rdl. som Sonoffer. Man har endog et Par Eksempler paa, at Mænd, som var bleven tovsvorne i Ribe, gav et Orfejdebrev paa, at de ikke i den Anledning vilde fejde paa Byen eller dens Indvaanere.

I de Tider, da der øvedes Blodhævn, kunde det nok være aldeles nødvendigt at faa Forsoningsbrevene læst paa Tinge, for at alle kunde vide, at der nu var sonet for Drabet. som i mange Tilfælde var Vaadedrab eller uforsægtligt. Man gik i Reglen bevæbnet, og Sværdet sad som oftest løst i Skeden. Endog for rene Ubetydeligheder, og naar man var drukken, trak man blank og slog løs.

Det efterfølgende Orfejdebrev, der er saa gammelt som fra 1530, omhandler Drabet paa en Mand ved Navn Anders Hagensen, som havde to Brødre, sandsynligvis boende i Ribe, og det er maaske udført af en Mand i Obbekær, Peder Nielsen, og Hans Tengussen i Forening; i alt Fald har Peder Nielsen meget med Sagen at gøre, da det er ham, der møder for Drabsmanden i Retten. Denne sidste er efter al Rimelighed flyttet bort, har følt sig fredløs, siden han ikke giver Møde. Sagtens har Peder Nielsen været en meget nær Slægting af ham, og saaledes har han da — det er sikkert nok — været meget interesseret i at faa Sagen ordnet i Mindelighed. Det har voldt nogen Vanskelighed at læse Drabsmandens Navn. Det staar jo skrevet i Dokumentet ikke mindre end fire Gange, men hver Gang stavet paa en anden Maade. Tilmed er dette Navn saa usædvanligt. Jeg har aldrig truffet det før i gamle Dokumenter og vil antage det for et gammelt frisisk Navn. Maaske jeg dog tager fejl heri, men ingen af dem, som jeg har henvendt mig til derom, har kunnet give mig nogen Oplysning; det var endda vore dygtigste Brevlæsere, baade forskellige Mænd i Rigsarkivet og Præsten Dr. Holger Rørdam i Lyngby. Det ser mærkeligt ud, at der ikke nævnes anden Slægt til de to Mænd, Peder Nielsen og Drabsmanden, end den mødrene. Men jeg tænker mig, at der maa være udstedt et lignende Brev ogsaa til den fædrene Slægt, og at dette da er gaaet tabt. I det Brev, der er trykt hos O. Nielsen, nævnes Slægten baade paa fædrene og mødrene Side, og i et Brev af 1570, der er trykt i „Danske Magazin“ III 366, nævnes ligeledes baade „Fæderne och Møderne siide“, saa dette er det almindelige.

At Sagen er bleven forhandlet paa *Ribe Byting*, kommer sikkert af, at Drabet er foregaaet i Byen eller paa dens Enemærker. Obbekær, hvorfra den ene Mand var, hører nok under Ribe Herred, men Herredstinget kan sikkert ikke være det samme som Bytinget.

Borgmesteren, Peder Thomsen, nævnes i Kinchs Beskrivelse I 635, men han har ham dog ikke i Listen over Borgmestre II 625. Han skal nok have været en haard Mand, og Kinch fortæller, at den gamle Borgmestertavle paa Raadhuset sætter hans Død til 1514, men tilføjer, at samme Tavle er meget unøjagtig. Dette maa erkendes, da man her ser, at han endnu har været i Embede 1530. Han skal være bleven ihjelskudt 1536.

Kinch kender ikke noget til Herskabsfogden Hak Jensen, ej heller til Morten Skriver. Han har derimod i sin Fortegnelse over Herskabsfogder Tok Nielsen Skriver fra 1529 til 1549, hvilket altsaa ikke er rigtigt. Herskabsfogden havde efter Kinch Tilsyn med Retsplejen i Byen, vistnok som en Slags Stedfortræder for Lensmanden, der var den egentlige Kongens Foged. Han opkrævede ogsaa Smaatolden. At han nævnes lige efter Byfogden og før Borgmesteren, viser ogsaa tydeligt, at han havde meget at sige i Byens Anliggender. Det ser ogsaa ud til, at han altid skulde være til Stede paa Tinget tillige med Byfogden. Denne har ledet Forhandlingerne, men Herskabsfogden har været i Forening med ham om at styre det hele.

Forøvrigt er Dokumentets Udtryk i og for sig let forstaaelige.

Arge (eller *arge lade*) betyder at fordærve, angribe, overfalde, gøre slettere, det vil altsaa sige: ingen maa

angribe dette Sone eller lade det angribe, det skal i alle Maader af alle staa ved Magt.

Bodemaal forekommer i en Retssag angaaende Bod, især Mandebod for Drab, og *Arvebodmaal* er da Mandebod, som Arvingerne skal have Gode af sammen med den øvrige Arv; begge Dele skal nu herefter regnes lige for Arvingerne efter den dræbte. *Orfredede* er det samme som Orfejde.

Det tilføjes endnu, at jeg har faaet det originale Dokument af en Mand i *Hygum*, der var villig til at overlade mig det; og jeg glæder mig over, at det nu ej alene bliver offentliggjort, men ogsaa opbevaret for Efterverdenen i vort Rigsarkiv. Pergamentet er meget skiddent og som Følge deraf noget vanskeligt at læse, hvilket ikke er underligt, naar man betænker, at det vel ikke har været saa godt behandlet, og at det er noget over halvfjerde Hundrede Aar gammelt. Saa meget mærkeligere, at det er blevet bevaret indtil vor Tid, og at det dog endnu har kunnet læses.

Maaske der endnu kunde findes flere lignende gamle Dokumenter i Bondeværge, og jeg retter herved en Opfordring til alle Læserne af dette Stykke: Vær agtpaa-givende overfor gamle Optegnelser og lad dem undersøge, inden de tilintetgøres!

Alle mend, thze breff Seer Eller høre læsse, helse wij pedher perssen, byfogde i Ribe, Hack ienssen, herskabs fogde ibid., pedher tamesen borgemester, atzer micsen, Hans Tagssen oc morthen scriffuer Euindelige mz gud Kwngiøre wij, at ar effter gutz byrdt mdx xx Then tisdagh, som war sti luce æwange^{te} dagh, war skicked for oss tiill wortt bytingh Thenne breff-uisser pedher nielssen i Vbeker oc loffuelige eskett,

bedis bede oc feck ett wvilduge tings Wytne aff VIII dannemend, som [war] *per* Jyde, iens ienssen, hans tagssen, hans anderssen, claus suder, lauertz gwlsmedt, gregerss ienssen oc bertell klenmed, hvilke for^{ne} VIII wvilduge dannemend alle samdirectelige votne, Thett the soge oc hørde same dagh, thet niels Hagenssen oc hans brodher mats hagenssen medt flere aff theres sleckt oc wenner stoed *her* lydelige for tings dom oc giorde oc gaff for^{ne} pedher nielssens oc alle hans itencigssens medherne sleck fiøde oc vfiøde en fwld fast oc trygh orfrede for anders hagenssens død, som for^{ne} hanss tencigssen tiis wærre ihielsloff, oc tilsagde nis hagenssen oc mas hagenssen mz theres sleckt oc wenner for^{ne} *per* nielssens oc alle hans tengussens medherne sleckt, fiøde oc vfiøde, Euige wenskab for alle theres sleckt oc wenner, fiøde oc vfiøde. Oc sore the *per* nielssens oc alle hans tencigsens medherne sleckt en ewige fred oc sone oc aldrig paa thenne sagh at arge eller arge lade paa theris are oc arbottmoll. Tyll yder mere windisbyrdt oc bedhre forwaringe haffuer for^{ne} niels hagenssen oc mas hagensen hengt theres indzegele først nedhen for thette wortt opne breff medt wore indzegelle, som skreffet standher. Datum anno et loco ut supra.

(Original paa Pergament med 8 Seglremme, men ingen Segl, der alle er borte.)

Ordet [war] har jeg tilsat, da det ikke findes i Haandskriftet, det er naturligvis glemt af Skriveren. De Bogstaver, der er sat med Kursiv, er i Haandskriftet betegnede med Apostrofer som sædvanlig i gammel Skrift.

Paa nuværende Dansk vil Brevet se saadan ud:

Alle Mænd, dette Brev ser eller hører læse, hilser vi Peder Pedersen, Byfoged i Ribe, Hak Iensen, Herskabsfoged ibidem, Peder Thomsen, Borgmester, Adser Mikkelsen, Hans Tagesen og Morten Skriver evindeligt med Gud. Kundgøre vi, at Aar efter Guds Byrd 1530 den Tirsdag, som var Sankte Lukas Evangeliste Dag¹ var skicket for os til vort Byting denne Brevskriver Peder Nielsen i Obbekær og lovlig æskede, bedes, bad og fik et uvildigt Tingsvidne af 8 Dannemænd, som var Per Jyde, Jens Jensen, Hans Tagesen, Hans Andersen, Klavs Suder, Lavrs Guldsmed, Gregers Jensen og Bertel Klejnsmed, hvilke fornævnte 8 uvildige Dannemænd alle samdrægtelig vidnede, at de saa og hørte samme Dag, at Niels Hagensen og hans Broder Mads Hagensen med flere af deres Slægt og Venner stod her lydelig for Tings Dom og gjorde og gav fornævnte Peder Nielsens og alle Hans Tengussens mødrene Slægt, fødte og ufødte, et fuldt, fast og trygt Forlig (Orfred) for Anders Hagensens Død, som fornævnte Hans Tengussen desværre ihjelslog, og tilsagde Nis Hagensen og Mads Hagensen med deres Slægt og Venner fornævnte Peder Nielsens og alle Hans Tengussens mødrene Slægt, fødte og ufødte, en evig Venskab for alle deres Slægt og Venner, fødte og ufødte, og svore de Peder Nielsens og alle Hans Tengussens mødrene Slægt en evig Fred og Sone og aldrig paa denne Sag at arge eller arge lade paa deres Arv eller Arvbodmaal. Til ydermere Vidnesbyrd og bedre Forvaring haver fornævnte Niels Hagensen og Mads Hagensen hængt deres Segl først neden for dette vort aabne Brev med vore Segl, som skrevet stander. Datum Aar og Sted som foran anført.

¹o: 18 Oktober.